

SØRUM-SPEILET

NUMMER 3 - 2020 - 26. ÅRGANG

Skanse-romanser

75 år med fred

Celebert besøk på Søndre Sørum

Krigsminne fra Sørum

8. mai markering

Dugnadsgjengen på Nordli. Fra v: Øyvind Møllegaard, Runar Fjellhaug, Ole Evensen, Kåre A. Bøhler og Tom-Arne Ullersmo. (Foto: R. Fjørstad)

Nytt fra styret

Fra og med september vil historielaget ha fast kontortid på Nordli onsdager kl. 9-16. Kontor-telefon er 904 07568. Da er det hyggelig om medlemmer tar seg en tur innom for å slå av en prat og få en kopp kaffe.

En flittig dugnadsgjeng har i løpet av sommeren sørget for at alle reoler og skap har kommet på plass, klar til å fylles. Det er også lagt planer for digital registrering og arkivering, og en del gamle bilder er sortert og hengt opp. Sakte men sikkert tar rommene form etter historielagets behov, og har allerede blitt et trivelig møtested.

Påminnelse: Det er fortsatt noen som har glemt å betale kontingenten for 2020. Vi håper dere fortsatt vil være medlem i historielaget og motta Sørumspeilet. Vi forlenger derfor betalingsfristen til 1. oktober.

Nye styremedlemmer: Styret har fått to nye medlemmer i år, et fast styremedlem og et varamedlem. I dette nummeret presenterer styremedlemmet Tom-Arne Ullersmo seg. I neste nummer vil varamedlemmet Hege Udnæs Hoel presentere seg.

I vår fikk historielaget tilsendt en gave fra ekteparet Gerd og Jan-Fredrik Stubberud i Vestby. De hadde «arvet» en eske med gamle dokumenter, brev og et album fra en barnløse, fjern slektning. Selv fant de ikke noe av interesse i esken, men siden de blant de gamle papirene flere ganger så at navnet Sørums var nevnt bestemte de seg for å finne ut om det fantes et historielag i Sørums. Det fant de - og slik kom de gamle dokumentene til oss. Bl.a. en håndskrevet bok som omhandler den «Colbjørnsenske familie». Boken er håndskrevet i 1887. Det fulgte også to brev med, skrevet av et 3tippoldebarn etter presten Colbjørn Tostensen. Han var prest i Sørums kirke i 62 år og ble gravlagt på Sørums kirkegård i 1720. Vi har med en artikkel i dette nummeret, skrevet på bakgrunn av dokumentene vi fikk. Så vil det komme flere artikler i senere utgaver av Sørumspeilet. En stor takk til ekteparet Stubberud for gaven.

Gamle ordførere har kommet på plass i møterommet på Nordli (Foto: R. Fjørstad)

Ekteparet Gerd og Jan-Fredrik Stubberud som sendte historielaget interessante, gamle dokumenter. (Foto: R. Fjørstad)

BLAKER OG SØRUM
HISTORIELAG

SØRUM-SPEILET

Medlemsblad for
Blaker og Sørum Historielag

Redaksjonen

Anne-Marie Lund – 477 57 261
Elin Helen Mørk – 958 62 613
Randi Fjørstad – 901 42 163

Epost:

redaksjon@sorumhistorie.no

Adresse

Aasgaardvegen 230
1923 Sørum

Styreleder

Kåre A. Bøhler
Epost: alfrepo@online.no
Tlf. 938 76 365

Kontonummer: 1321.08.05189

Hjemmeside

www.sorumhistorie.no

Grafisk design

Jørgen Kirsebom

Opplag

600 eksemplarer
ISSN 1894-8154

Trykk:

X-Idé AS
1472 Fjellhamar

*Dette bladet er beskyttet av åndsverkloven.
Det er ikke tillatt å kopiere fra bladet uten
skriftlig samtykke fra tekstforfatter eller
fotograf.*

Forsidebilde:

*Blaker Skanse er et populært sted å gifte seg
idag. Her er det John Sverre Bråten og Vera
Susan Olsen Bråten som feirer kjærligheten på
Blaker Skanse. John Sverre er kjent fra Skans-
espillet og i rollen som Oberst Pretorius.*

Foto: Jørgen Kirsebom

Presentasjon av nytt styremedlem

Jeg har fått i oppgave å si litt om meg selv. Jeg heter Tom-Arne Ullersmo, er 55 år, født og oppvokst på Lundermoen. Jeg er gift, har tre voksne sønner og en bonusdatter. Er ny i styret fra i år.

Nytt styremedlem Tom-Arne Ullersmo
(Foto: Ullersmo)

Jeg har alltid vært interessert i historie. Hadde en drøm om å bli arkeolog en gang i min ungdom, men slik ble det ikke. For syv år siden kjøpte jeg meg imidlertid en metallsøker.

Den har gjort at jeg nesten kan kalle meg en arkeolog – iallfall på hobbybasis! Jeg er medlem i Norges metallsøkerforening.

Metallsøkeren har jeg brukt på endel gårder i nærområdet mitt og har funnet masse gammel historie. Har bl.a. funnet ut at Frogner/Sørum har hatt bosetting i mange, mange hundre år.

Planen er at jeg skal legge ut noen bilder av funnene mine i hvert nummer av Sørum-Speilet fra nå. De funnene jeg vil presentere i bladet er funn som er sendt inn til vurdering og uttalelse av fylkesarkeologen i Viken. Alle funn eldre enn år 1537 er innleveringspliktig. Når det gjelder funn av gamle mynter er innleveringsplikten «eldre enn år 1650».

I tillegg til metallsøking har jeg drevet litt med slektsforskning. Veldig spennende det også. Har funnet ut at slekt på min mors side bl.a. har bodd på Skrøiver, Sæther (i Säkroken), Refsum og Schea Søndre.

Jeg stortrives så langt i historielaget og håper å kunne bidra med endel lokalhistorie gjennom blant annet metallsøkingen min.

Jakten på fortiden

Her kommer første presentasjon av funn gjort med min metallsøker.

Dette er mitt aller første innleveringspliktige funn, dvs. eldre enn år 1537. Funnet er en Fibula (draktspenne), og etter fylkesarkeologens vurderinger er spennen fra år 550 e.K. Funnet er gjort ved Gran Gård på Frogner.

(Foto: Ullersmo)

Innhold

Nytt fra styret	2	Krigsminne fra Sørum	10
Presentasjon av nytt styremedlem	3	Skanse-romanser	13
8. mai markering	4	Celebert besøk på Søndre Sørum	18
75 år med fred	6	Slora Mølle på NRK	19

Oppfordring fra Redaksjonen

Tips oss gjerne om stoff dere ønsker i bladet, og får vi ferdige artikler blir vi ekstra glade. Store og små fortellinger er like velkomne. Jo flere stemmer som forteller, jo bedre blir bladet. Stoff til neste nummer av Sørum-Speilet må være oss i hende senest 23. november.

Du kan bruke e-post: redaksjon@sorumhistorie.no, eller kontakte noen i redaksjonen.

De fremmøtte ved Sørum kirke. F.v: Lillian Mobæk, Dag Winding-Sørensen, Kåre Petter Hansen, Dag-Einar Hellerud, Haakon Sandbraaten, Kaare A. Böhler, Halvard Evensen Merlid, Kåre Svarstad, Ole Evensen og Elin Mørk.

75-årsmarkering 8. mai ved minnesmerkene i Sørum

Tekst og foto av Lillian Mobæk

Tradisjonen tro hadde Blaker og Sørum Historielag blomsternedleggelse ved alle fire minnesmerkene i Sørum 8. mai 2020, en verdig 75-årsmarkering - også i koronaens tid. Det er fortsatt viktig å markere denne betydningsfulle dagen for fred og frihet i Norge.

Disse blomstermarkeringene i nasjonalfarger er mulig takket være Borger Hansens fond, som siden 2011 forvaltes av Blaker og Sørum Historielag. Kåre Petter Hansen, donators sønn, representerer donator sammen med 8. mai-komiteéns medlemmer Haakon Sandbraaten, Dag-Einar Hellerud og Kåre A. Böhler. Borger Hansen (1922-2010) tjenestegjorde som ordonans i Milorgs Sørum-avdeling, så på blomsterbåndene er det skrevet «D12 Område 1215 - Hjemmestyrkene 1940-45».

SØRUM KIRKE: Første blomsternedleggelse var ved det store minnesmerket, der Halvard Evensen Merlid hedret sin onkels minne, og første vers av «Ja, vi elsker» ble sunget. Dette minnesmerket ble reist allerede i 1941, noe tyskerne tillot. Steinen har inskripsjonen «Til minne om våre soldater som falt i kampen for fedrelandet» og 8 navn inngravert: Arthur Olsen Julton (1903-40), Halvard Merlid (1916-40), Thorleif Leonard Andresen (1908-42), Gunnar Gundersen (1917-44), Erling Georg Foss (1904-43), Simon Gabriel Watterud (1922-42), Ole Larsen (1888-1940) og Rolf Halfdan Eid (1902-43). De seks siste navnene kom på i 1947.

BLAKER KIRKE: Den flotte bautaen ble reist av Blakers ungdom, og avduket 13. oktober 1946. Den har nå fått fine steinbenker på hver side.

På steinen står tre navn: Trond Olav Bjerke f. 3. aug. 1912, Jomar Sigurd Nybø f. 8. april 1917, begge falt i kamp for fedrelandet ved Rustad i Vinger 17. april 1940, og Olav Sørnes f. 22. juli 1919, fengslet 9. juli 1942, død i konsentrasjonsleir i Neuengamme 9. mars 1945. Nederst er inngravert «Vi minnes dere med stolthet og takk». Elin Mørk la ned blomstene.

BLAKER SKANSE: Statens Husflidsskole reiste dette minnesmerket – til minne om åtte tidligere elever ved skolen. Det ble avduket 29. mai 1948. Inskripsjonen på steinen har nå blitt utydelig, og trenger oppussing, men noen navn kan leses: Olav Bjerke, Olav Sørnes, Peder ..., Arne Grøtterud, Olav Jakob Bjanes, Ingvald Fjeldberg, Gunnar Gundersen, Karl Nederst står «Ga livet sitt i frihetskamp 1940-45». Dag-Einar Hellerud la ned blomstene.

FROGNER KIRKE: Knut Karstein Tornaas er hedret med minnesmerke her. Han var aktivt med i motstandsarbeidet, og ble arrestert 12. mars 1943, etter angiveri. Han var i Møllergaten 19, så på Grini, og ble i juli sendt til Natzweiler NS-leir, en umenneskelig fangeleir. Kom senere til Dachau, hvor han døde av tyfus 28. februar 1945, bare tre uker før de hvite bussene hentet de norske fangene.

Knut Karstein og Sigrid Aasa giftet seg i 1940, og fikk i

Halvard Evensen Merlid, oppkalt etter sin onkel Halvard Merlid, la ned blomster ved minnesmerket.

Komiteemedlemmene ved bautaen utenfor Blaker kirke. F.v: Haakon Sandbraaten, Kåre Petter Hansen, Dag-Einar Hellerud og Kaare A. Böhler.

Elin Mørk i Blaker og Sørum historielag la ned blomstene ved Blaker kirke.

Ved Blaker skanse f.v: Kaare Pettersen, Kaare A. Böhler, Dag-Einar Hellerud og Haakon Sandbraaten.

1941 datteren Jorunn (g. Hattrem), og i 1943 sønnen Knut, to måneder etter farens arrestasjon. Familien prøvde å besøke ham i fengselet, men ble bryskt avvist. Så faren fikk aldri sett sin sønn.

Minnesmerket er reist med statlige midler, med strenge krav til inskripsjon, så da Sigrid Aasa døde i 2001 kunne hun ikke få sitt navn på steinen. Men hun ble gravlagt ved siden av sin mann med et tilsvarende minnesmerke. Hun var datter av Sigmund Eldevik, som var lærer ved Frogner skole fra 1925, og aktiv motstandsmann. Han ble arrestert i mars 1942, og sendt til Kirkenes på hardt straffarbeid, som ødela hans helse. Han døde 60 år gammel i 1948.

Kilde: Boka «Før i tida» av Asbjørn Langeland.

Frigjøringsdagen 8. mai er viktig å markere, så det er fint at Blaker og Sørum Historielag også i årene framover kan hedre dem som ga sine liv i kampen for et fritt og godt fedreland for oss som kom etter.

Blomstervedleggelse ved Frogner kirke. Fra venstre: Hans Ingar Hattrem (Knut Karstein Tornaas' svigersønn), Hannemor Svendsrud (Sigrid Tornaas' søster), Kåre A. Böhler og Gro Langeland fra Blaker og Sørum Historielag.

KRIGSOFFER: Den 28. april ble den unge soldaten Halvard Merlid skutt under trefningen ved Selgelstad bru i Gausdal. Halvard Merlid, f. 1916, var odelsgutt til gården Søndre Merli i Midtbygda. På bildet til høyre står han i gardeuniform som 19-åring. (Foto: Sørums Fotosamling)

75 år med fred

av Randi Fjørstad

I år kan Norge feire 75 år med fred. Fem lange krigsår med tap av mange liv, frykt, sorg, sult, slit og bekymringer for fremtiden endte med tysk kapitulasjon 8. mai 1945.

Men før fredsdatoen ble det kjempet mange slag, Norge mistet mange soldater og familier måtte leve med tap av ektemenn, sønner, fedre og andre kjære slektninger.

Det tynnes i rekkene blant de som opplevde og husker krigen. Men ennå er det noen igjen som kan fortelle sin historie, og det finnes nedskrevne historier som det er viktig å trekke frem i lyset.

Sørums-Speilet markerer fredsjubileet i dette nummeret med beretningen til den norske soldaten John Syversen (f. 1918 på Skreia) som overlevde krigen. Han skrev ned sin historie i 1992 – en historie som beskriver tapet av den unge soldaten Halvard Merlid fra Midtbygda. Så fortsetter vi med krigshistorien til en sambygding fra Blaker, Lars-Kristian Hoel. Han fylte 11 år under krigen og var vitne til at en bombe ble sluppet over Mork.

I neste nummer av Sørums-Speilet 2020 kommer det en annen krigshistorie fra Sørums, men fra en helt annen krig.

Vi starter altså med andre verdenskrig og krigsutbruddet den 9. april 1940, som skulle kreve Sørums andre krigsoffer. Den 28. april ble den unge soldaten Halvard Merlid skutt under trefningen ved Selgelstad bru i Gausdal. Halvard Merlid, f. 1916, var odelsgutt til gården Søndre Merli i Midtbygda.

Da krigen brøt ut var Halvor 24 år gammel. Han ble innlemmet i infanteriregiment nr. 4, bataljon I.R.4, 4. kompani I.bn., I.R.4 som lagets 3. skytter. Lagets 2. skytter var ovenfor nevnte John Syversen. Syversen har i nærmest dagboks form skrevet ned det som skjedde med mitraljøselaget han og Halvard var en del av de første krigsdagene i 1940. Hans erindringer starter allerede 11. april – kun 2 dager etter krigsutbruddet – og avsluttes den 12. mai, tilsammen 32

dager.

John Syversens skrev ned sine erindringer etter ønske fra Ragnhild Merlid Evensen. Ragnhild var Halvards nest eldste søster. Hun ble den som, sammen med sin mann Einar Evensen, overtok gården Merlid i 1952. Ragnhild hadde lenge ønsket at Syversen skulle fortelle om hva som skjedde under slaget som førte til at familien Merlid mistet sønnen. Det kommer frem i et brev datert 23. april 1992, skrevet av John Syversen til Ragnhild, at hun hadde spurt ham om det, og han svarer:

«Som jeg skrev i mitt julebrev har jeg tenkt mye på deg og ditt ønske om å få høre mer fra april dagene i 1940. Her følger en kort beskrivelse av det som vårt mitraljøselag var med på i 1940. Det

*var ikke vanlige opplevelser for 20-åringene
vi var med på:*

- Bli skutt på med alle typer våpen
- Selv skyte på mennesker
- Se soldater og kamerater dø
- Leve på et lasteplan i våte og kalde døgn
- Lange slitsomme døgn med lite søvn på bakke og gulv
- Stadig fluktpregede forflytninger
- Ingen muligheter for personlig hygiene
- Så som så med mat

Det hele var en fysisk og psykisk påkjenning, som aldri vil gå ut av minnet.»

Mitraljøselaget ble ledet av sersjant Odd Schou Olsen, og John Syversens nedtegnelser gjengis ordrett:

Sersjant Odd Schou Olsens mitraljøselslags bevegelser april/mai 1940.

Den 11. april var 1. mobiliseringsdag og endel gutter møttes på Lillestrøm jernbanestasjon kl. 10.00 (blandt disse var Lohne og Merlid som hadde syklet fra Sorum). Vi ble mottatt av fnr. Aas og plassert i en trekkvogn foran i toget, hvor fnr. Kjell Shetlig og flere gutter var. I en trekkvogn lengere bak i toget var det tyske soldater som iflg. konduktøren skulle til Eidsvoll. På Hauer seter hoppet vi av toget. Vi var innom Elstad gård hvor vi ble mottatt av kaptein Carsten Matheson. På Trandum ble vi satt på post med mitraljøsere for å sperre veien fra Gardermoen. Utpå kvelden startet en lang kolonne med biler med soldater og materiell mot Hurdal. Vår bil kjørte bakerst som sikring, med mitr. oppmontert på lasteplanen. Vi overnattet på gulvet i Hurdal skole.

Den 12. april kl. 04.00 gikk ferden videre over til Byrudstua og langs Mjøsa til Kobberstad gård, Ø. Toten, hvor vi ble oppsatt i kompanier og lag. Vi kom i 4. kompani (mitraljøsere) i 1. bataljon av Akershus Infanteriregiment nr. 4 (I.R.4). Regimentsjef oberst T. A. Dahl, bataljonsjef Carsten Matheson, kompanisjef Kpt. Gunnar Frederiksen. Vårt lag besto av:

Lagfører sersjant Odd Schou Olsen, Rolf Lindh, John Syversen, Halvard Merli, Arthur Johansen, Knut Bye, Olav Lohne, Henry Kjensdalen, Arthur Norvik, Anders Engebretsen, Alf Hansen og John Jahr. Vi la oss til å hvile på låven, men kl. 22.00 gikk alarmen og vi ble kjørt til Kloppen trevarefabrikk bortenfor Kraby stasjon hvor vi gikk i stilling.

Den 13. april hadde vi en lang mørk og kald natt i stillingen ved Lenaelva. Dagen ble brukt til å utbedre stillingen og om natten fikk vi lov til å ligge på gulvet i trevarefabrikken.

Den 14. april om ettermiddagen gikk det tilbake til Kobberstad gård igjen. Kl. 2000

om kvelden bar det mot Gjøvik by, hvor det skulle ha nøddlandet et fly med soldater på isen som vi skulle sette ut av spill. Bilen gled med slukte lykter inn ved Victoria Hotel hvor vi gikk i stilling i sneslaps og vann og forberedte oss på gatekamp. Vi lå og ventet men intet hendte.

Den 15. april ved 0430 tiden marsjerte vi fra hotellet til kirkegården ved Hund hvor vi skulle kontrollere innkjørselen til Gjøvik. Kl. 1500 kjørte bilen oss til Rindal ved Trondhjemsveien litt nord for Gjøvik, hvor vi gikk i stilling for å kontrollere alle som passerte.

Den 16. april bar det tilbake til Toten, vi skulle til Stange skole, men det var elendige veier og vi satte oss fast og hadde et fryktelig slit før vi kom til skolen. Et par timer senere marsjerte vi til Alm gård og gikk i stilling. Fra 1630 til ca. 1700 var det skuddveksling ved fortroppen. Kl. 2100 gikk alarmen og hele styrken gikk i stilling og det ble en kald og guffen ventetid i tett snøvær før alarmen ble avblåst utpå natten.

Den 17. april kl 0945 kunne vi se 3 Messerschmitt to motors jagerfly 110 kretse over Toten før de stupte med knitrende mitr. (mitraljøsere) og beskjøt Kobberstad og Hoffsvangen før de forsvant. Kl. 1845 gikk det tilbake til Stange skole, det kom inn en tropp som hadde vært i kontakt med tyskerne i Skreiafjellene. De var helt utkjørte etter å ha vasset i sne til skrittet da de ikke hadde ski. De fortalte hvor fryktinngytende de tyske våpnene var. Vi breide ut frakkene mellom skolepultene og med ryggsekkene som pute sovnet vi inn.

Den 18. april ble vi vekket kl. 0500 og så gikk det tilbake til Kobberstad. Kp.staben gikk rundt og skrev opp soldatenes nærmeste pårørende. Vi fikk beskjed om at vi skulle overta vaktholdet etter kapt. Fossum som hadde stilling syd for Skreia bru og hvor det hadde vært skuddveksling hele dagen. Den 18. april kl. 2100 kjørte vi fra Kobberstad til Skreia bru hvor bilen ble parkert, vi spendte våpnene fast på ryggsekkene (mitr) og marsjerte over brua sammen med et geværkp. Under ledelse av lt. Stefferud, hvortil vi var avgitt. Kpt. Fossum ventet oss og ga oss instruksjoner. Vi marsjerte langs en liten bekk og det siste stykke måtte vi krabbe for å komme frem til stillingen som vi overtok etter fnr. Schetlig. Men tyskerne hadde nok sett oss for månen var fremme og vi ble beskudt, vi åpnet ild mot stedet hvor vi hadde sett ildglimt fra. Skuddvekslingen varte en halv times tid og så ble det stille. Det var nifst å ligge i søle og vann å høre kulene plystre over hodene våre.

Den 19. april ved 6 tiden om morgenen kom det ordre om tilbaketrekning. Like før vi kom til Skreia bru ble den sprengt i luften, vi ble som løftet av lufterykket og døde av smellet og gjennom røyken så vi betongflak fløy i luften. I gårder og forret-

ninger rundt brua gikk alle vindusruter. Vi måtte følge elva ned mot Landheim fabrikk før vi kom over og tilbake til bilen. Vi fikk nå en lang og kald kjøretur på lasteplanet og måtte rett som det var av bilen og inn i skogen eller veirennen da flyene duret over oss. Det var tett snedrev og vi var gjennomvåte da vi kom frem til Vardal. Vi skulle ta inn på en liten gård oppe i åsen og vi stabbet i sne til skrittet før vi kom til Neråsen gård, hvor vi ble vel mottatt. Vi fikk mat og tørket klærne våre før vi la oss og sovnet på kjøkkengulvet.

Den 20. april om formiddagen fikk vi matrasjoner bl.a. pølse. Fru Ida Neråsen dekket bordet og på ovnene sto pølsene. Vi gledet oss til å spise ved dekket bord og få varm mat og poteter. Men før vi fikk satt oss til bordet kom det ordre om at vi måtte melde oss for kp.sjefen øyeblikkelig. Etter hvert som vi gikk ut var vi bortom ovnen og tok med oss en pølse. Nede i bygda tok vi inn på en gård i nærheten av Vardal skole. Her måtte vi til med en ny stilling. Vi fikk forsvinningskapper og ble satt i gang med å lage truger og armere håndgranater.

Den 21. april om morgenen fikk vi ordre om å komme til Vardal skole, vi ble sendt til Mustad gård hvor det igjen måtte graves stilling. Senere på dagen var det igjen flytting. Det var kommet melding om at tyskerne brøt gjennom nede ved Bråstad bru og vi skulle hurtigst mulig komme til hjelp. Bilen gikk for fullt, over skogkanten var det mørkt av røyk fra en gård som brant. Skuddvekslingen var i full gang og vi fikk anvist stilling i skogkanten ovenfor Nedre Bråstad gård. Bak oss lå fnr. Sørensens bombekaster. Vi ble beskudt av tyske maskingevær, endel tyskere kom tilsyne i en lysning i skogen og vår mitraljøsere spilte opp. Straks etter måtte vi over på høyre fløy hvor tyskerne trykket hardt på for å komme igjennom våre stillinger. Vi vasset i kne til over skrittet og ble gjennomvåte da sneen var våt og ekkel. Her passerte vi tyskere som sov sin siste søvn. Det var endel skuddveksling, vi hadde en tysk maskinpistol litt for nære oss, men det stilnet litt av og vi gikk tilbake til vår gamle stilling. Anders stod bak et tre da det plutselig smalt et skudd og en gren like over hodet hans ble skutt av. En stund senere begynte et maskingevær å knitre fra et buskholdt, vi sendte 2 serier ned i buskholdet og MG var brakt til taushet. Men det var et helvetes lurveleven, MG og mitr. Knitret, geværskudd smalt, bak oss bråket bombekasterne og over hodene våre durte flyene. En befalingsmann ga oss beskjed om å holde ut, da vi kunne vente hjelp av engelsmennene som var på vei mot oss. En venn av meg, Sverre Bratlie Haugen, ble såret i en MG stilling her, hans løytnant skulle krabbe frem å hente MG, det smeller et skudd og lt. er død. Det var fryktelig kaldt, og to og to skulle få lov å gå over til Oppigaren Øvre Bråstad å varme oss. Lohne og jeg

gikk sammen og kom inn på kjøkkenet og tok av oss våte strømper. I kjøkkenet var det en trist stemning, et lite lys på ovnene som kastet flakkende skygger på veggene og sovende soldater, de som ikke sov satt og stirret sløvt rett frem for seg. Det var godt å komme ut i den kalde luften igjen etter den uhyggestemningen som hadde sneket seg inn på oss.

Den 22. april kl 0100 fikk vi ordre om tilbaketrekning, kampene ved Bråstad var slutt og kostet mange norske og tyske liv. Vår ferd gikk videre nordover, veiene var i en elendig forfatning og vi kunne ikke sitte i bilen over de verste strekningene, da måtte vi av å skyve og vi var nedklinte av leire over alt. I nærheten av Biri så vi engelskmennene for første gang, de holdt da på å felle trær til sperring av veien. Da vi kom høyere opp og så over til Lillehammer så det ut som St. Hans. Hele 13 hus var skutt i brann, ved 8-tiden om morgenen kom vi frem til Jongerud gård i Fåberg hvor vi ble innkvartert. Men kl. 1900 var det av gårde igjen, denne gang til Storebrua ved Gausa, Fåberg, hvor vi satte i gang med gravning av stilling og skyttergraver. Stillingen var nær blitt en felle.

Den 23. april om formiddagen kom en stor tysk kolonne på den andre siden av Lågen. Det var tyske spesialbiler med maskinkanoner hengende bak og Skøyens gule busser med tyske soldater. Her kunne vi intet utrette og vi sendte bud til artilleriet som spilte opp. En bil snudde og kom tilbake, vi siktet, mitraljøsen knitret, bilen og dens passasjerer var ute av spillet. Utpå dagen ble vi beskutt, kulene gikk gjennom huset som var vårt kvarter, vi lå flate i våre skyttergraver mens kulene slo an så sandspruten stod over oss. Vi ble beskutt fra et hus på den andre siden av Lågen, det var umulig å besvare ilden da kulene suste over oss i et. Plutselig forsto vi, skytingen skulle holde oss nede mens en tysker kom over en bru lenger opp. Dette gikk opp for oss da vi ble beskudt bakfra, samtidig som et fly begynte å kretse over oss. Sjersant Olsen fikk sendt Hansen med beskjed til kp. sjefen som straks beordret fenn. Schetligs to mitraljøser oppsatt på bakketoppen ovenfor oss, og det stoppet tyskers beskytning. Vi pustet lettet ut, det var nære på. Senere på dagen kom en tysker ganske rolig gående på den andre siden av Storebrua, han gikk opp til et hus og speidet over mot oss. Sersj. Olsen tok sikte med geværet, trakk av, tyskeren ble slengt rundt og satte i å løpe og forsvant, antakelig truffet i armen. Kl. 2345 fikk vi ordre om tilbaketrekning.

Den 24. april fikk vi igjen en lang biltur før vi ved 7 tiden om morgenen kom frem til Aulestad skole i Vestre Gausdal, hvor vi ble innkvartert.

Den 25. april Det var oppstilling og kapt. Frederiksen orienterte, vårt lag skulle sammen med et geværkompani falle tyskerne

i flanen ved Segelstad bru. Kl. 1430 bilte vi ned til Nykirke hvor vi fikk utlevert ski som var samlet rundt på gårdene. Vi spendte på oss skiene og gikk videre, det ble et blodslit, bindingene var så som så og det var bratte stigninger og smøring fantes ikke, men det gikk da fremover og utpå kvelden kom vi frem til en liten stue hvor vi skulle overnatte.

Den 26. april ved 9-tiden startet vi sammen med et geværkomp. Vi gikk stadig gjennom den løse sneen og det var slitsomt før vi kom til toppen av den åsen vi skulle over, men vi gledet oss for tidlig. For da vi kjørte mellom de skyggefulle trærne og kom ut på steder hvor solen skinte, stoppet skiene og vi på hodet i sneen. Mange ganger måtte vi ha hjelp til å komme opp igjen, for det var ingen lett bær vi hadde på ryggen. Ryggsekkene var fullpakket av klær, mat og ammunisjon, håndgranater m.m. og pluss dette kom for skytterne: mitr.trefot 17,7 kg, mitr. vugge 11,2 kg, mitr. våpen (fylt) 18,5 kg. De øvrige hadde patronkasse og vannboks 15,4 kg. Så i alt hadde vi fra 30 til 40 kg på ryggen. Utpå dagen kom vi frem til veien ca. 1,5 km syd for Segelstad bru, hvor forutsetningen var at vi skulle i veirennen da Batalljonsefen kapt. Matheson kom og snakket med oss. Han roste skituren og mente med bestemthet å kunne si at det var første gang norske soldater hadde gått så langt med mitraljøsen på meis. Vi satt fortsatt i veirennen da skytingen begynte, det ble skutt med artilleri mot oss. Vi hørte smellet og susen av granater i luften og så noen av eksplosjonene. Skytingen fortsatte og det ble båret flere døde og sårede forbi oss. Blandt de sårede var Bjarne Westlie fra Lillestrøm som hadde fått et skudd gjennom låret og et skudd i kjeven. Vi fikk ordre om å rykke frem langs hovedveien sydover og ca. 2 km syd for Segelstad bru opprettet vi stilling i et skogholt for å kunne stanse biler og tyskere. Vi arbeidet med stillingen mens granatene suste over oss mot mål lengere bak. Major Broch ble skutt her. Foran oss hadde andre avdelinger laget barrikader over veien av tømmer.

27. april arbeidet saniteten med å bringe sårede og døde bakover, de fleste var fra kpt. Fossums kompani. Blandt de døde var Halvard Laache fra Kløfta, og Kpt. Fossum selv hadde fått to skudd i benet. En låve ovenfor oss var skutt i brann og flammene kastet et rødt skjær på himlen og hele natten hørte vi de frykteligste brøl fra husdyrene på gården hvor det brandt. En tysk soldat ble også brakt forbi oss som fange, en ung gutt på 18-19 år. Ved 7-tiden begynte skytingen igjen og det smalt jevnt utover. Kl. 1100 kom det avløsning frem til oss i stillingen. Da dukket det opp to tyskere på en rabb like foran oss, en av gutta brukte geværet og den ene tyskeren slapp maskinpistolen, tok seg til brystet og stupte med et skrik, den andre kastet seg ned og fyrte av mot oss. Det kom nok en tysker løpende,

igjen smalt det og tyskeren stupte. Avløsningen tok over stillingen og vi trakk oss tilbake til et hus ved Segelstad bru. Da tyskerne brøt gjennom linjene kjørte vi over brua, hvor vi hilste på fnr. Aas og Fuglerud som satt på lasteplanen med mitraljøsen. Vi kjørte veien mot Nykirke og kulene begynte å suse rundt oss og det ene bakdekket ble skutt istykker. Litt opp i dalen stoppet vi og gikk inn i et hus hvor kp.staben og NK i kompaniet Holtan var. Merlid la seg ned på bakken utenfor huset. Plutselig begynte det tyske artilleriet å skyte seg inn etter vårt artilleri som lå like i nærheten. Vi hørte en eksplosjon og et skrik, vi løp ut og der lå Merlid såret av en granatsplint, kl. var 1225. Lindh løp etter saniteten og jeg satt hos Halvard da en ny granat som susende og jord og sand sprutet over oss. Saniteten hentet Merlid som ble kjørt til lasarettet på Svatsum. Artilleriilden fortsatte og vårt artilleri ble skutt vekk, den mørke røyken fra huset hvor artilleriet hadde holdt til steg til himmelen som et sørgeflo. Ved 1330 tiden kjørte vi i hui og hast oppover dalen. Flere hus på begge sider av veien sto i flammer. Om kvelden tok vi inn på et stort lokale og la oss på gulvet og sovnet.

28. april ble vi vekket kl 0415, det var en kald og klar morgen da vi kjørte videre og vi måtte av og til ut av bilen og løpe for å holde varmen. Vi fikk høre at Merlid og Fuglerud var døde, det ble et trist lag som satt bak på bilen. Vi tenkte alle på Halvard.

Ved 9.30 tiden stanset vi ved Bødal og fikk ordre om å gå i stilling nedenfor et lite gårdsbruk tilhørende Martinius Olsen Ropshaugen. Vi fikk opplyst at dette var siste skanse og at vi måtte gjøre vårt beste, da tilbaketrekning var umulig. Vestre Gausdal var en blinddal. Ved veien hadde ingeniørværingene laget tanksperringer. Folkene på gården, sammen med et lite barn, var oppe i en barkhytte ovenfor gården, men om kvelden kom de ned og la seg på loftet, mens vi fikk ligge på kjøkken-gulvet ved siden av et maskingeværslag fra kp. Fossum.

29. april like før 8 om morgenen skjøt det norske artilleriet som lå bak oss endel skudd før tyskerne begynte sin skytning med røkgrenater for å sikte seg inn. Jeg hadde vakt og kunne se at et par av husene hvor artilleriet var sto i brann. En granat eksploderte nedenfor kvarteret vårt og splinter ble sittende i veggen. Det var lite med mat, det ble kokt opp vann og litt melk og i dette rørte vi ut tomatpurre og sukkerbiter. Det var ikke godt, men sulten gjorde utslaget. Et par mann fikk magesmerter og satt lenge på det lille huset. Kl. 1530 fikk vi høre at det var inntrådt våpenstillstand inntil kl 2000. De som hadde vært på vakt fortalte at de hadde sett endel tyskere komme frem til sperringene med hvite flagg og at det var kommet en norsk offiser frem og blitt med tyskerne. Det var for lang avstand til å se hvem det var. Det ble

diskusjon om vi skulle forsøke å komme over fjellet til Valdres. Men det var lite med mat og da ingen av oss var kjent i fjellet fant vi dette vanskelig. Kl. 2000 fikk vi beskjed om at våpenstillstand gjaldt inntil nærmere ordre. Vi ventet spendt på hva resultatet av forhandlingene ville bli da vi la oss om kvelden.

30. april kl. 0615 kom det beskjed om at vi skulle overgis. Vel en time senere forlot vi Ropshaugen og marsjerte til en gård nærmere hovedveien. Vi hadde kompaniopstilling og Kpt. Frederiksen fortalte at regimentsjefen oberst Dahl hadde vært i forhandlinger og at vi skulle overgis. Vi marsjerte til bilene og kjørte avsted, lenger nede i dalen måtte vi gi fra oss våpnene og ammunisjonen. En av tyskerne som overvåket avleveringen studerte ivrig en av håndgranatene våre og fortalte at han hadde sett noe lignende i Polen. Han ville gjerne se virkningen av den, men ingen ville kaste den. Jahr fortalte senere at tyskeren selv hadde kastet granaten og fått revet av seg halve øret. Den tyske oberst Bayer gikk langs bilrekken, skrek og kommanderte. Kolonnen satte seg i bevegelse med en tysker foran i førerhuset på hver bil. Langs veien var det tyskere på begge sider i stilling med maskingevær, mitraljøser, bombekastere, maskinkanoner og artilleri. Vi kjørte forbi Bjørnsons hjem Aulestad og tenkte på hva han en gang skrev: Fremad, fremad, hver som elsker frie hjem! Fremad, fremad, frihet den må evig frem! Vi hadde også kjempet og nu kjørte vi forbi dikterens hjem som fanger.

Det var mange stopp langs veien. Da vi kom forbi Storebrua ved Fåberg hadde

tyskerne inntatt vår gamle stilling. Kl. 1430 svingte kolonnen inn på Jørstadmoen. Det ble oppstilling og tyskerne foretok oppstilling. Deretter holdt en tysk offiser en tale til oss. Den ble oversatt av en tolk til oss. I talen sa han bl.a.: Dere har kjempet og tapt, det innebærer at dere må holdes her som krigsfanger inntil krigen er slutt. Det fratok oss ethvert håp om å bli frie igjen, da vi tenkte at krigen kom til å bli langvarig. Vi ble innkvartert i gamle brakker. Utover hele dagen kom det soldater som hadde ligget bak oss i Vestre Gausdal. Brakkene ble overfylt, og mange lå i telt, men mange måtte også ligge på bakken, da det var ca. 3000 mann av oss. Vi fikk senere høre at Kpt. Matheson hadde vært sint da han ble klar over at det var så mange soldater i Vestre Gausdal og at hans bataljon hele tiden hadde kjempet i fremste linje uten avløsning. Så det var ikke bare oss soldater som ikke var orientert.

2. mai ble vi flyttet til Lillehammer. Soldatene ble innkvartert i alle store lokaler, vårt lag ble innkvartert i Malerisamlingen, Lohne lå i kirken hvor det var 600 soldater. Fra 2. til 11. mai drev vi omkring i Lillehammer.

11. mai var vi på telegrafene og fikk utlevert en «Beschenigung» av Wehrmachtsdienststelle 00361 som skulle være vår reisebillett hjem. Med lastebiler ble vi kjørt til Ring jernbanestasjon hvor vi gikk på toget som kjørte over Hamar, Elverum og Kongsvinger da brua ved Minnesund var sprenget.

12 mai kl 0800 gled toget inn på Lillestrøm stasjon. Det var gått 30 dager siden jeg reiste, 30 dager i spenning og slit.

Jeg sto og så meg om, jeg var hjemme - men mange kom aldri tilbake.

Tilleggsopplysninger:

I slaget ved Segelstad bru deltok også Syver Mørk fra Blaker. Han var onkelen til Elin Mørk på Skea. Syver tilhørte et annet kompani enn Halvard Merlid og er ikke nevnt i Syversens nedtegnelser, men de kjempet side om side og ble tatt til fange samtidig.

I tillegg deltok Olav Lohne fra Sørums. Han var i samme kompani som Merlid og Syversen. Olav var sønn av skolelærer Syver Lohne ved Vesterskaun skole.

En annen som deltok i samme trefning, men hørte til et annet kompani, var Reidar Johansen fra Lørenfallet. Han var med og bar den skadete Halvard Merlid til saniteteten. Da Reidar etter fangeoppholdet i Lillehammer kom hjem til Sørums, hadde han med seg feltuniformen sin som var rødt av Halvards blod.

Kilder:

Brev fra John Syversen til Ragnhild Merlid Evensen dat. 23. april 1992
Sørums bygdebok bind 2
Kåre Böhler, Elin Mørk og Ole Evensen

Johns Syversens forkortelser:

Kp: kompani
Kpt: kaptein
Lt: löytnant
Fnr: fenrik
Fenn: fenrik
Gevær-kp: geværkompani
Kp-staben: kompanistaben
NK: nestkommanderende
Mitr: mitraljøse
MG: maskingevær

TAKK TIL VÅRE SPONSORER

 BYGDESERVICE

Blaker **Sparebank**

Lokal støttespiller i 100 år

interoptik
Nordfonn

Fokus Butikksenter, 1920 Sørumsand
Telefon: 63 86 60 70. E-post: nordfonn@interoptik.no
www.interoptik.no
Åpningstider: 10 – 20 (18)

idé Vi tar hånd om ditt budskap og sørger for at det blir sett!

X-Idé AS - Marcus Thranes vei 100, 1472 Fjellhamar - www.xide.no

Sørums Begravelsesbyrå
Nilsen as Etabl. 1947

Besøk oss på www.nilsengravferd.no
Tlf: 63 82 88 80

T&B Hansen
Installasjon AS

OVER: Maken til flyene som ble benyttet under angrepet på Kjeller.
(Foto: Arne-Einar Berg)

TIL HØYRE: Facsimile fra Indre Akershus Blad, november 1943.

11 fiendtlige fly skutt ned under torsdagens angrep på norsk område.

Også dette angrep kostet norske liv.

I forbindelse med det fiendtlige fly som angrep på norsk område torsdag, som ble omtalt i fredagens tyske kommuniké, blir det meddelt at amerikanske luftstridskrefter framfor alt angrep steder i Oslo-fjord-området med bomber. Det ble gjort skader på sivile beboelseshus og økonomiske anlegg. Tallet på omkomne nordmenn var denne gang mindre enn under angrepet

tirsdag. Tross i at luftforsvaret ble vanskeliggjort av et ugunstig skydekke, ble 11 fiendtlige fly skutt ned, derav mesteparten fire-motors.

Ifølge meldinger fra Stockholm nedlandet tre amerikanske bombe-fly på svensk område torsdag middag henimot kl. 14. Det må antas at disse nedlandinger skyldes skader, som er tilføyd de amerikanske flyene i kampen med tyske jagerfly.

Krigsminne fra Sørums

av Randi Fjørstad

Kilder: Lars Kristian Hoel, intervju og film laget av Arne Einar Berg og Bjørn Arne Berg,

Wikipedia, Google og Forsvarsbygg

BOMBE OVER MORK: Torsdag 18. november 1943 ble det sluppet ei bombe i skogen ovenfor Mork. Målet for bomba var egentlig flyplassen på Kjeller, Norges eldste militære flyplass, etablert i 1912. Flyplassen ble okkupert av tyskerne allerede 9. april 1940. Samtidig flyktet kong Haakon og kronprins Olav med tog fra Oslo. De måtte søke ly under Lillestrøm stasjon.

På det samme toget satt Hjalmar Mørk fra Vest-Mork. Hjalmar var politisk aktiv innen Bondepartiet og hadde vært varaordfører i perioden 1929-34. «Først senere fikk bestefar kjennskap til at han hadde vært på samme tog som kongen og kronprinsen», forteller barnebarnet Elin Mørk fra Skea i Midtbygda.

Flyene, med Kjeller som hovedmål, var amerikanske allierte som kom fra baser i England. Ikke alle flyene nådde Kjeller denne dagen i 1943. Heller ikke det alternative målet som var Rygge flyplass i Østfold, også den okkupert av tyskerne. Noen fly kom ut av kurs, og måtte kvitte seg med bombelasten. De allierte styrkenes plan var at lasten da skulle slippes sikret over ubebodde steder. Med last ombord hadde de ikke nok drivstoff til å returnere til basen i England. Noen fly hadde fått skader og ville heller ikke rekke Sverige med lasten ombord. Ett av flyene slapp ei usikra bombe over Mork. Hvorfor flyet slapp lasten der vet man ikke, men det er ikke usannsynlig at det var et fly med skade.

Lars Kristian Hoel husker godt flyet som kom i veldig lav høyde over trærne sør for gården Øst-Mork. Han var 11 år, og siden ungene gikk på skole annenhver dag den tiden, hadde han fri denne dagen. På gården var alle i full gang med tresking, og i et

filmopptak forteller han til far og sønn Berg:

«Itte det at vi måtte arbe' så mye, men vi hjalp jo tel med treskinga. Brått gikk flyalarmen og bombinga tok tel. Det hørted veldig godt. Det vart slik at vi stoppa arbe' og blei stående å høre. Det holdt jo på ei god stønn. Plutselig var det en kar som sa: det kommer et fly – og så lågt som det går! Vi så flyet bare ei kort stønn, så forsvant det ned bak skogkanten bak hovedhuset her og så smalt det ti. En fryktelig smell. Det velta svart røyk opp tel to sider – men allerede før røyken kom, så vi at flyet steig bratt og forsvant ut av syne bak skauen – borte vart det! Ja, sånn meine je det var. Dette skjedde på jo formiddagen og middagen sto klar, så da spiste vi den. Etterpå vart det selvfølgelig prate litt folk imellom om det som hadde skjedd, men itte så mye – nei, je kan itte huske det ble prate så mye om det. Itte så mye seinere heller. Men det tok selvfølgelig itte lang tid før vi onga dro opp for å se – det var jo like opp i bakken her. Bombehølet var stort det, og djuft. Veldig djuft. Bare stein å se neri der. Vi guttonga dro jo dit for å se om det lå igjen no, men det var jo bare betane det».

På spørsmål om han trodde flyet kom i retning fra Lillestrøm forteller Lars Kristian:

i 1940.

Tyskerne begynte umiddelbart med utvidelser og reparasjoner av flyplassen til eget bruk.

De allierte gjorde flere forsøk på å bombe Kjeller. Målet var å ødelegge tyskernes bruk av flyplassen som flyplass og hovedverksted for tyskernes jagerfly i Norge og Finland.

Det første forsøket var planlagt til 24. juli 1943, men ble avblåst på grunn været. Skydekket var for lavt. Det neste forsøket skulle skje tirsdag 16. november samme år. Nok en gang måtte flyene snu på grunn av for lavt skydekke. Da angrep de i stedet Rjukan. Men to dager senere, den 18. november, ble toktet gjennomført av amerikanske styrker med fly fra basene de hadde i sørøst England.

Denne torsdagen i november 1943 hadde de tyske troppene som var stasjonert på Kjeller holdt en nærforsvarsøvelse. De norske arbeiderne hadde fått fri for dagen. Rundt klokka 12.00 bombet drøyt hundre amerikanske B-24 Liberatorfly Kjeller. De kom fra forskjellige flybaser i England og slapp hele 840 bomber – ca. 209 tonn.

Dette regnes som det lengste toktet som amerikanerne gjennomførte i Europa under krigen. Toktet varte i 10,5 time, mens bombingene over Kjeller ble gjennomført i løpet av 11 minutter.

Tyskerne gikk ikke til motangrep. De feilvurderte flyenes identitet og antok det var «vennlige fly» som deltok i deres egen militærøvelse den dagen. Tyskernes våpen var derfor ladet kun med løsammunisjon. De var dermed helt forsvarsløse. Rikskommisær Josef Terboven var der for å overvære øvelsen.

Kjeller flyplass ble helt lammet etter angrepet. Men kun for en kort periode. Tyskernes BMW-verksted ble flyttet til Alnabru, Daimler Benz-verkstedet ble flyttet til Sandefjord. Flere bygninger fikk kamuflasjedekning for å hindre flere angrep. Slik drev de på. Innen 1. desember var kratrene på rullebanen fylt igjen, og ved årsskiftet var flyplassen i drift på nytt.

Skadeomfanget i Lillestrøm og omegn ble stort og mange mennesker døde i angrepet, både sivile og besetningsmedlemmer. Flere av flyene nådde ikke tilbake til England.

Lars Kristian Hoel forteller om sine opplevelser da han var 11 år og da bomba falt over Mork.

«Nei, det så mer ut som om flyet kom i retning fra Sørumsand. Det kom rett over Vest-Morkåsen. Hadde det kommet fra Lillestrøm ville det ha kommet over Jar-sjøen, men det kom mye lenger nord. Etterpå blei det snakka om det kunne være noe feil med flyet, men det kunne itte vi se. Vi så det itte lange stønna veit du – det forsvant fort. Steig veldig bratt.

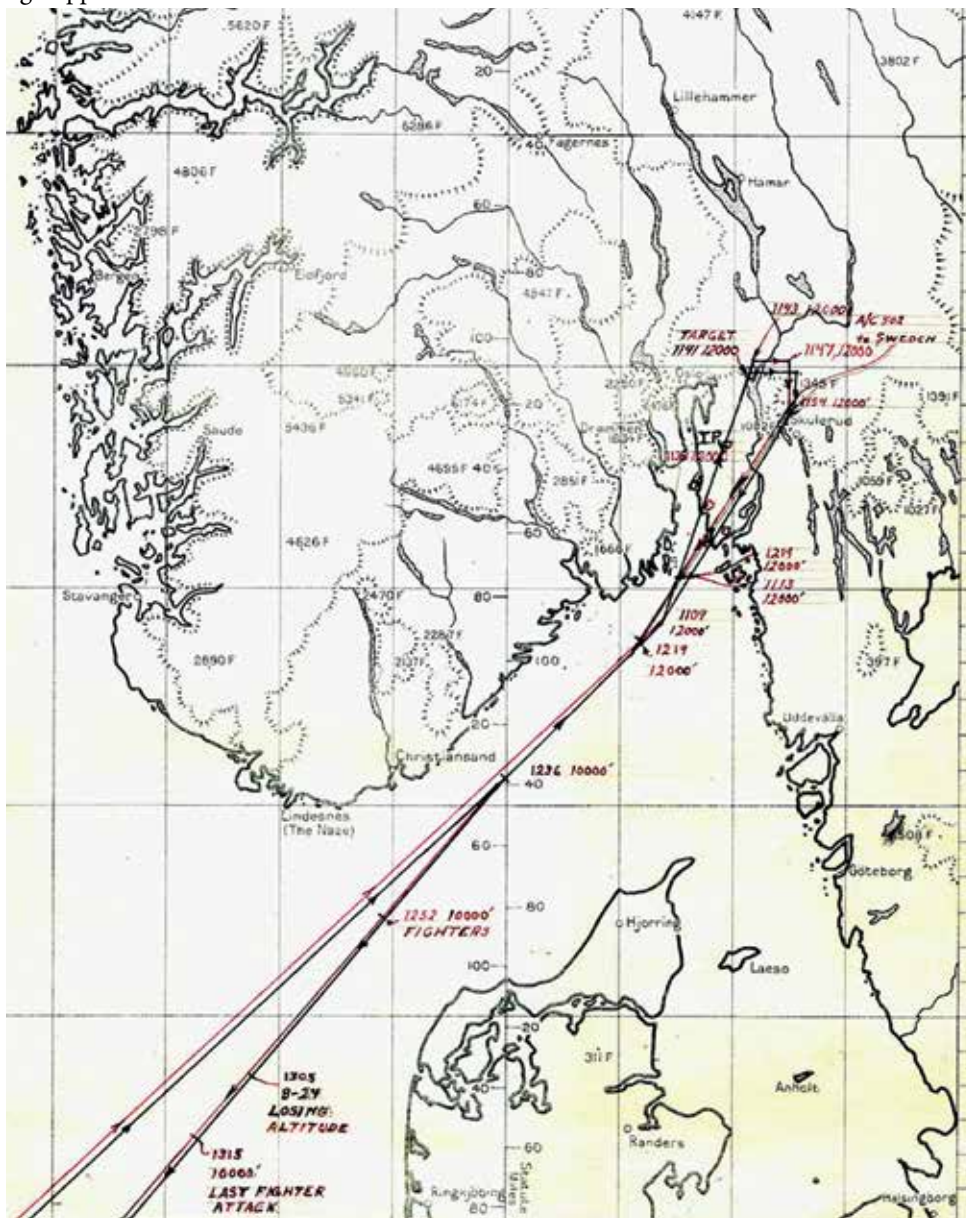
Etterpå blei det som sagt itte snakke så mye om det. Det var jo krig veit du, og det gikk jo bra.

Det gikk ei glasrute i huset hos Olberg, men her hos oss var det ittno som røik. Itte på Jar (Øst-Mork) heller. Ihvertfall blei det itte sagt no om det. Men det var en kar som dreiv med vedhogst i skauen like ved og han påsto han mista hørselen på det ene øret av smellen. Nå er det lenge sea je har vært oppe ved kratret. Før i tia gikk det sti opp dit, en tursti som folk brukte, og det gikk krøtter i skauen der. Nå er det ganske gjenveksi med mye kratt».

Bjørn Arne Berg forteller at fortsatt kan man se skade på alle trærne som står i en ring rundt kratret. Det synes tydelig at skadene ikke er gjort ved lynnedslag, men at det er noe annet som har skjedd her en gang. Og fortsatt ligger «betane», som Lars Kristian kaller det, rundt kratret.

Tilleggsstoff om bombingene av Kjeller

Som nevnt innledningsvis ble Kjeller bombet og tatt av tyskerne allerede 9. april

Noen fly fikk skader, men nådde velberget frem til bl.a. Ørebro og Trollhättan i Sverige. Andre fly som kom ut av kurs valgte å slippe bombelasten med sikringen på over ubebodde områder. Vardeåsen og Heksebergåsen er nevnt som steder hvor dette ble gjort. I alt var det 82 fly som nådde hovedmålet. Tyskerne satte russiske krigsfanger fra fangeleiren på Kjeller til å rydde de udetonerte bombene.

Man kjenner til at et fly som var ute av kurs, muligens med skader, slapp ei usikret bombe over Jørgensbråten på grensen mellom Fet og Aurskog Høland. Om det var det samme flyet som slapp bomba over åsen i Mork vet man ikke, men flyet over Jørgensbråten kom også veldig, veldig lavt.

Den siste og endelige bombing av Kjeller skjedde natt til lørdag 29. april i 1944. Mens kirkeklokkene i Lillestrøm kirke fungerte som flyalarm ble det sluppet 178,1 tonn bomber over Kjeller av det britiske luftforsvaret. Kjeller flyplass ble satt ut av drift grunnet angrepet.

Målet var nådd: Kjeller flyplass sin rolle som hovedverksted for det tyske Luftwaffe i Norge og Finland opphørte. Men treffsikkerheten var lav. Det resulterte i tap av mange liv, både sivile og militære, samt store skader i Lillestrøm og omegnen, som tidligere nevnt. Blant annet antente en bombe hovedbygningen på Sørums gård like nord for Lillestrøm, samt et drivstofflager ved Fetveien. Brannen på Sørums gård ble faktisk brukt som referansepunkt

for de flyene som hadde bomber igjen. De ble dirigert til å slippe bombelasten 2000 yards (ca. 1800 meter) vest for brannen.

18. november 1993, på dagen 50 år etter det første allierte angrepet på Kjeller i 1943, ble det holdt en minnestund på Kjeller, og det ble avduket en minnetavle over de omkomne.

I 2023 legges Norges eldste flyplass Kjeller ned. Basen avvikles og Forsvarsbygg skal selge området. Den aller første flygning fra Kjeller fant sted 21. september 1912, og blant andre Roald Amundsen lærte å fly på Kjeller, før han fikk Norges første internasjonale flysertifikat på Gardermoen 11. juni 1914. Etter mer enn 100 år (nærmere bestemt 111 år) vil Kjellerområdet igjen bli åpnet for allmenheten. Men først må området ryddes. Man antar at det fortsatt ligger udetonerte flybomber igjen etter våre alliertes tokter i 1943 og 1944.

Filmen denne artikkelen bygger på er laget av Arne Einar og Bjørn Arne Berg. Den vil bli publisert på historielagets hjemmeside www.sorumhistorie.no.

Restene etter bomba som ble sluppet over Mork (og som fortsatt ligger i skogen ved bombekrateret). (Alle foto: Arne-Einar Berg)

TAKK TIL VÅRE SPONSORER

Økland
Sørumsand

Akershus
Energi

GUTTER FRA HELE LANDET KOM TIL BLAKER: Tønnestavrenn tidlig på 50-tallet. Moro for både elever og bygdefolk!

Skanse-romanser

ved Anne-Marie Lund

Romantikk på Skansen? Det er ikke vanskelig å tenke seg det. Området ved Blaker Skanse er vakkert der det ligger ned mot Glomma, og her er det mange steder å stikke seg vekk for et romantisk møte. Hvis de gamle bygningene og vollene kunne fortelle alt som har foregått av den slags, ville vi nok få høre mange spennende historier!

Et sentrum i bygda

Helt fra skansen ble bygd på 1600-tallet og fram til i dag, har stedet betydd mye for Blaker. Her har folk kommet utenfra og satt sitt preg på bygda, og mange bygdefolk har hatt sitt daglige virke her. Noe av dette er gjenskapt og levendegjort i «Skansespillet» (første gang satt opp i 2003) og flere av teateroppsettningene som har fulgt etterpå.

Da militærlivet var over på Blaker Skanse, ble det fra 1917 undervisning i de gamle bygningene, og ungdommer fra hele landet kom hit for å bli håndverkere og lærere. Det var også mange gutter fra bygda som benyttet sjansen til å lære seg et håndverk her. Mange av oss som er litt opp i årene, hadde fedre og onkler som «gikk på Skansen». Først var det husflidskole med smed- og snekkerlinje, og i 1934

fikk skolen en egen lærerlinje. Så ble dette til Statens lærerskole i forming, og til slutt avdeling for formgivning og produktdesign under Høgskolen i Akershus. Etterat skolen ble flyttet til Kjeller i 2003, har engasjerte folk gjort mye for å bevare stedet som et kultursentrum. Det er krevende og kostbart å holde alt ved like, men takket være ildsjeler og dugnadsånd er det fremdeles liv her. Kunstnere leier verksteder, det er selskapslokaler til leie, det er teater- og operaforestillinger, julemarked, 17.mai-feiring, musikkfestival i juni og andre arrangementer som samler folk. Nettopp det å samle folk er vanskelig akkurat for øyeblikket, fordi koronapandemien fører med seg begrensninger på slikt. Men la oss håpe at det snart kan bli mer aktivitet, og at Skansen igjen blir et sted for gode opplevelser og spennende møter mellom mennesker!

Gutter fra hele landet kom til Blaker

Tilbake til romantikken, som er hovedtemaet i denne teksten. Fordi så mye har foregått opp gjennom årene, har nok mange par fått et godt øye til hverandre nettopp her.

I perioden da det var skole, skjedde det ekstra mye på den fronten. Det ble mange allianser mellom elevene, kalt «Skansegutta», og jenter fra Blaker. Flere av disse førte til ekteskap og ofte livsvarige forbindelser. Kontakter ble knyttet mellom Blaker og forskjellige landsdeler.

Til langt ut på 60-tallet var det bare mannlige elever, og det sier noe om endring av kjønnsrollene at den første jenta ble uteksaminert først i 1970. Fra

Reidun og Arne, 1954

da av kom det stadig flere kvinnelige studenter, og begrepet «Skansegutter» ble ikke som før. Men fra starten av 20-årene og fram til langt ut på 60-tallet var det alltid stor spenning blant jentene fra Blaker når skoleåret begynte på høsten. Kom det noen kjekke gutter i år? Ville det bli invitasjon til noen av festene og tilstelningene? Kanskje det kom en som var helt spesiell?

Fem kusiner som fant lykken med en skansegutt

Etter et tips fra en av Skansegutta som giftet seg med ei Blakerjente, Knut Bøe, får vi lov å kikke litt «bak kulissene». Fem kusiner sa seg villige til å fortelle litt om seg selv og sin ungdoms romanse. Dermed gir de oss også et bilde av livet i Blaker på den tida, og hvor mye Skansen og det som skjedde der, betydde.

Disse damene er: Reidun Andreassen (f. Olsen), Brumunddal, Unni Fallet (f. Torgersen), Bjørkelangen, Jorun Overskott (f. Olsen), Ålgård, Kari Kirkebøen (f. Torgersen), Sørumsand, og Britt Bøe (f. Torgersen), Skreia.

Reidun var ei sporty jente som gjerne prøvde seg på skihopping!

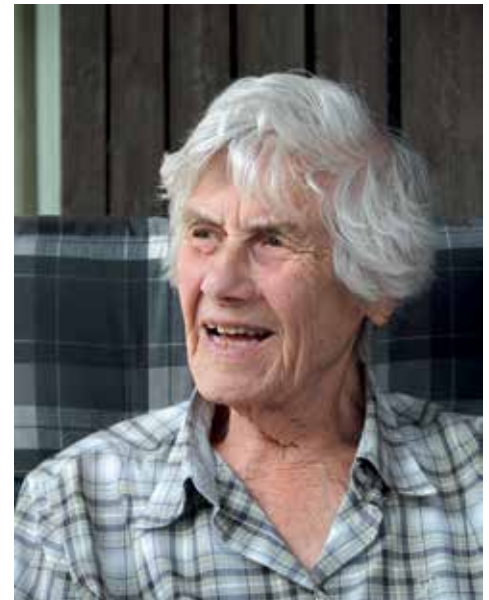
Reidun

Reidun på 90 år, er eldst og får begynne: «Da jeg jobbet som ekspeditrise på Blaker Handelsforening i 1948, kom ofte Skansegutter innom for å handle. De hadde jo kost og losji på skolen, men trengte litt annet også. Det var særlig en som kom ofte for å kjøpe tobakk, som viste seg å ha et godt øye til meg. Om søndagene tok vi ungdommene toget til Sørumsand for å gå på kino, men vi måtte gå hjem. En kveld kom denne gutten bort til meg på hjemvegen og tok meg i armen, og jeg kjente ham igjen – det var han som kjøpte så mye tobakk!

Så ble vi kjærestepar, og på onsdager og lørdager møttes vi og gikk tur. Ingen hjemme visste noe enda, men lillesøster Jorun fikk greie på navnet hans, Mange skansegutter kom nemlig ofte til faren min som var baker, for å kjøpe wienerbrød. Navnet var for øvrig Arne Andreassen, og han kom fra Gausdal.

Jeg husker jeg syntes han var flink. Til svenneprøven snekret han blant annet et fint toalettbord, men det gjeveste havnet ikke hos oss. Det var et oppdrag fra statsministeren, Einar Gerhardsen; et spisestuemøblement.

Da han var ferdig på skolen, jobbet han på et snekkerverksted i Oslo, og vi var ofte på besøk hos hverandre. Høsten 1954 ble det bryllup! Tante Ester på Vest-Mork tilbød oss å ha bryllupet der på gården, og det takket vi selvfølgelig ja til. Datoen ble bestemt til 23. oktober, men så ble jeg syk, og det måtte utsettes. Den 20. november var jeg frisk og i form, så da ble det vielse i Blaker kirke og hyggelig fest på Vest-Mork. Natta før kom vinteren, med masse snø og vanskelige kjøreforhold for bussen som fraktet gjestene fra kirka til Mork. Flere slektninger fra Gausdal var kommet med tog, og de overnattet på Vest-

Reidun som 90-åring i dag

Mork, i likhet med oss nyligste.

Vi bodde først på Hønefoss, der var Arne lærer på en yrkesskole for evneveike gutter, det var det ordet som ble brukt den gangen. To av guttene husker jeg godt, de var ofte på besøk hos oss. Så havnet vi i Hedmark, og der ble vi. Først på Brøttum, og så kom vi til Brumunddal i 1957. Her bygde Arne huset vårt, han var nevenyttig og gjorde nesten alt sjøl. Det ble mange år som lærer her til han gikk av med pensjon i 1987.

Arne var også god i sport. Han var aktiv skiløper i ungdommen og representerte Skansen IL i mange renn mens han gikk på skolen. Hoppet i Skansebakken gjorde han også. Senere ble han en ivrig deltager i Birkebeineren, til han var godt over 70. Det hendte han vant klassen sin, og alltid klarte han merket. Om sommeren løp han orientering og fikk med sønnen vår på det. Til da hadde jeg alltid likt å være med på idrettsarrangementer, men bare for å se på. Nå fikk sønnen vår overtalt mamma til også å delta på orientering, og det var en fin aktivitet for meg også.

Da Arne var ung, lurte han på om han skulle bli gartner eller lærer. Han var veldig glad i arbeid med jorda, og var en dyktig hobbygartner. Men jeg er veldig glad han valgte å bli lærer, ellers hadde vi kanskje ikke truffet hverandre! Vi var heldige og fikk et langt og lykkelig ekteskap, helt til Arne døde i 2015. Etter oss har vi to barn, to barnebarn og tre oldebarn.»

Unni og Olaf, 1958

Unni

«På Skansen var det fester og mye moro, og det var spennende for oss jentene om vi ble bedt med noen av Skansegutta, slik at vi fikk være med på dette. Husmor, frk. Olsen, følte et visst ansvar ovenfor jentene, og måtte alltid få vite hvem de var og «godkjenne» at de fikk være med. Slik var det den gangen.

Når høsten kom, begynte nye elever. Høsten 1952 var det flere av venninnene mine som snakket om en veldig kjekk type som hadde begynt der. Han hadde bølgete, svart hår, og gikk kledd i trange bukser og traktorsko, helt etter tidens mote. Omsider traff jeg denne gutten, som het Olaf Fallet og var fra Bjørkelangen. Det ble full klaff mellom oss! Han gikk på møbelsnekkerlinja og bodde på internatet i 3. etasje i Artilleribygningen, der det ble kalt «Stratos». Noen av guttene bodde i 2. etasje i Kommandantboligen. Det var mye sprell og moro. Natt til 17. mai gjorde gutta seg klare til å vekke folk i Blaker tidlig på morgenen, de dro rundt med lastebiler og traktorer, flagg, plakater og musikk. De fleste i bygda syntes det var artig, det hørte liksom med!

Mens vi var kjærester, jobbet jeg i en gullsmedforretning i Oslo. Olaf gjorde seg ferdig på skolen og begynte i arbeid. Så ble det bryllup. Den 27. desember 1958 giftet vi oss i Blaker kirke, på min 21-årsdag. Brudekjolen min var sydd av hvit duchesse, og jeg følte meg fin. Det ble en flott dag med hyggelig selskap hjemme hos oss etter vielsen.

Olaf overtok en trevarefabrikk etter faren, så vi flyttet til Bjørkelangen og bygde hus der. Der har vi bodd siden. Etter hvert fikk vi tre jenter, og da de var blitt store, jobbet jeg flere år i skobutikk på Bjørkelangen og hos Åse Wethal (belysning, husflid og brukskunst) på Lillestrøm. Olaf døde i 2007, men jeg bor fremdeles i huset vi hadde sammen.»

Jorun

«Det var alltid mange kjekke gutter som kom til Skansen, og de skapte mye liv og røre for oss som var unge. Jeg arbeidet på Handelsforeningen, og

Jorun i 2020

ble kjent med guttene når de kom for å handle. Vi fikk være med på fest og danse – kanskje lære noen nye danse-trinn fra andre kanter av landet. Så var vi på hopprenn i Skansebakken, og etterpå var det premieutdeling og dans. En stor begivenhet om vinteren var Tønnestavrennet, da kledte alle deltakere seg ut i morsomme kostymer - også folk fra bygda var med på det. Jeg var så heldig å få være med i leikarringen

Jorun og Otto på Gardeball i forlovelsestiden, 1960.

som ble arrangert på Skansen også, sammen med jenter fra husmorskolen på Sørumsand. Kona til lærer Ivar Lund var en dyktig instruktør, og vi ble ganske flinke.

Jeg traff trønderen Otto Overskott våren 1958. Vårt første stevнемøte var på kino på Bruvollen. Han gikk ett år på snekkerlinja, så var han i det militære. Etterpå kom han tilbake og gikk to år på lærerutdanningen. Vi giftet oss i Blaker kirke i 1961. De første årene bodde vi i Blaker, Otto var lærer på framhaldsskolen på Haugtun. Så kom vi til Hokksund, senere til Larvik. Etterhvert fikk vi to barn, før vi skilte lag i 1977. Otto var lærer i Tjølling til han ble pensjonist, men nå bor han i Danmark. Fremdeles møtes vi hos familien av og til.

Nå har jeg bodd mange år på Vestlandet, på Ålgård utenfor Stavanger. Begge barna fikk etter endt utdannelse arbeid i Stavangerdistriktet, og da jeg ble pensjonist, flyttet jeg etter. Nå bor jeg ti minutter unna barn, svigerbarn og barnebarn, og har det veldig bra. Jeg engasjerte meg straks i frivillig arbeid, og er med i Saniteten, Ensliges forening, Frivilligsentralen og Seniordans. I 2019 fikk jeg Kommunens frivillighetspris. Ved å delta i foreningslivet har jeg blitt kjent med mange og har fått gode venner.»

Kari

«Vi var mye på Skansen da vi var unge, på fotballkamper, skirenn og fester. Det var stas for oss jentene. Gutta fra Blaker var ikke alltid så begeistret for Skanse-

Skanssegutta gjør seg klare til å vekke opp folk i Blaker tidlig om morgenen 17. mai

Kari og Knut Arne, 1963

gutta, - «de kommer og stjeler jentene våre», ble det sagt. Noe rett var det jo i det! Men det var kameratskap mellom gutter fra bygda og elever på Skansen også, min «Skanse-romanse» er et tegn på det.

Tidlig på 60-tallet var det dansefester på Bruvollen, og vi var ofte der. En lørdag kom Åge Kleven (sønnen til Kristian Kleven, som var vaktmester på Skansen) bort til meg og sa at jeg måtte komme ut, det var en som ville snakke med meg. Det var en nordlending som gikk på Skansen. Jeg hadde jo sett ham før, for jeg jobbet på Handelsforeningen den gangen. Knut Arne Bakkejord, som han het, var ingen ivrig danser, så han spurte om vi ikke heller kunne prate litt. Det var greit for meg! Dermed ble vi kjent, og etter hvert kjærestere.

Det ble bryllup 1. juledag i 1963. Vi giftet oss i Kjeldebotn kirke i Ballangen, der Knut Arne kom fra. Jeg giftet meg i Romeriksbunad, det syntes jeg passet godt. Den viste hvem jeg var, og hvor jeg kom fra. Fremdeles kan jeg huske teksten på ett av telegrammene vi fikk: «Når to går sammen på livets vei, heter det VI og ikke JEG». Selv om det var et godt råd, tok ekteskapet slutt etter sju år. Men jeg giftet meg på nytt, og nå bor jeg på Sørumsand. Jeg har arbeidet hele mitt liv, helt fra jeg tjente penger til

Tre kusiner og en Skansegutt: Britt, Unni, Knut og Kari sommeren 2020

sykkel som 13-åring på Samvirkelaget. Jeg har hatt jobber i butikk, på kafe og på fabrikk, og den siste jobben har vært som hjemmehjelp for eldre.»

Britt

«Jeg hadde egentlig alltid tenkt at jeg ville gifte meg med en Skansegutt, for de lagde så mye fint! Jeg fikk det som jeg ville, for fremdeles sover vi senga som mannen min, Knut Bøe, snekret mens han gikk på Skansen!

Men vi hadde truffet hverandre før den tid i hjembygda hans, Vang i Valdres. Jeg var på påsketur der sammen med venninner, og vi ble kjent med noen lokale gutter. Etterpå holdt Knut og jeg kontakt, og jeg ble glad da han sa han ville utdanne seg i Blaker. Han var litt treg med å sende søknaden, så den ble levert av meg personlig til rektor Hermann. Det var heldigvis ikke for sent!

Så Knut startet på Skansen. Etter tre år var han blitt faglærer i 1971, og det året giftet vi oss i Blaker kirke.

Knuts første jobb var på Enebakk ungdomsskole. Han lurte nok litt på yrkesvalget da elever ødela alle dører og klosetter på guttedoen den første uka. Han opplevde også at en kniv plutselig stod i veggen og dirret mens han skrev på tavla! Men det gikk seg til, og vi ble der i åtte år. I løpet av den tida hadde jeg også utdannet meg til faglærer i tekstilforming.

Så fikk vi begge stillinger på Lena ungdomsskole på Østre Toten. Her jobbet vi i 30 år sammen med en tredje

formingslærer som også hadde gått på Blaker. De første åra var undervisningen stort sett praktisk, med tre- og metallsløyd, lær og keramikk. På tekstilen drev vi med strikking, hekling, broderi og søm av enkle klær og bruks-gjenstander.

Da L 97 ble innført, fikk vi for første gang lærebøker. Det var fint å slippe å finne på alle oppgaver sjøl! Nå ble det mer teori, elevene skulle lære om arkitektur, perspektiv, foto, moter og mer tegning, maling og forskjellige trykkmetoder.

Elevene likte seg på forminga. De var stort sett lærevillige, og alle fikk vist at de kunne få til noe i disse timene. Derfor var det en givende jobb!

I 70- og 80-åra var det nok flere disiplinproblemer i teoritimer og friminutt enn vi opplevde i formings-timene, det var ikke alltid spesielt moro å ha inspeksjon. Men utover på 90- og 2000-tallet ble problemet tatt mer på alvor, og det viste seg at det var underliggende årsaker til det meste. Dermed fikk vi en ny yrkesgruppe inn i skolen, nemlig barnevernspedagogene. Fra å ha en rådgiver og sosiallærer med 12 t pr. uke, var det fire barnevernspedagoger med forskjellige stillingsprosjenter da vi sluttet i 2009. Det sier noe!

Vi har likt jobben vår godt i alle år. Vi var tre i en egen avdeling, som gjorde jobben vår uten så mye innblanding fra ledelsen. Elevene har trivdes, og vi har hatt forskjellige oppgaver i årenes løp. Det har gjort jobben variert og morsom, ingen dager var like!

Britt og Knut, 1971

Nå er det så fint å møte elevene igjen - kanskje særlig dem som sleit litt på ungdomsskolen, men som har funnet sin plass og klarer seg godt.

Vi har en meningsfylt og travel tilværelse som pensjonister. Jeg synes det har vært fint å dele yrke og interesser slik vi har gjort, og angret ikke på at jeg holdt løftet jeg gav meg selv som jentunge: Skulle jeg gifte meg, måtte det bli med en Skansegutt!»

Takk til alle dere som har bidratt til å ta vare på minnene slik at de kunne skrives ned! Først til Knut Bøe som hadde ideen, og så til dere fem damer som var så rausa å dele historiene deres! En stor takk til Elin Mørk (også kusine), som inviterte oss i Sorum-Speilet til en hyggelig sammenkomst sammen med tre av kusinene og Knut i sommer. Elin har også hatt kontakt med de to som ikke kunne komme da, og videreformidlet bilder og det de har fortalt.

Øvrig kilde: Brochmann: Blaker, Skansen og Skolen (2004).

Celebert besøk på Søndre Sørums på 1800-tallet

Av Randi Fjørstad

Den 1. august 1769 ble det født en gutt i Kjørrefjord ved Vanse på Skjælland. Han var sønn av borgermesteren i Ringsted, som døde fire måneder før sønnen ble født. Sønnen ble oppkalt etter sin far og fikk navnet Claus Pavels.

Claus Pavels var elev ved Kristiansand katedralskole i perioden 1782-85. Allerede i studietiden publiserte han poesi som vakte kritikernes begeistring. I 1789 avla han teologisk embets-eksamen i København. De første årene etterpå viet han til poesi og litteratur-anmeldelser, og han pleiet omgang med kunstmiljøer i København. Han ble kjent som en vittig, ironisk mann, og som politisk og teologisk svært radikal.

Han ønsket imidlertid å virke som prest, og i 1793 ble han residerende kapellan i Eidanger med bosted i Brevik. I 1799 dro han tilbake til Danmark, ble sogneprest i Hørsholm på Sjælland, men trivdes heller ikke der. Han ønsket seg til en større by, og allerede samme år ble han andre kapellan, senere første kapellan, i Nikolai menighet i København.

I 1805 ble Nikolai menighet nedlagt og dette førte Claus Pavels tilbake til Norge. Denne gang som sogneprest i Aker og slottsprest på Akershus. Der fikk han innpass i de høyeste sosiale lag og opplevde, som i København, at svært mange av «de dannede» samlet seg under hans prekestol. Mange var særlig betatt av at han hadde et «poetisk anstrøk» i sine prekener.

I 1817 ble han utpekt til å etterfølge Johan Nordahl Brun som biskop i Bjørgvin. Han døde allerede i 1822, 52 år gammel. I sin korte tid som biskop ble han kjent som en forsiktig, klok biskop med toleranse overfor lokale forhold. Hans mange hyrdebrev og visitasbemerkinger er bevis på det.

Det han allikevel har blitt mest kjent for etter sin død er dagbøkene, utgitt av dattersønnen Claus Pavels Riis. Der har han ganske avslørende beskrivelser av hendelser og personer i perioden 1812-22. I tillegg har han etterlatt seg en ganske nærgående selvbiografi. Materialet ble forvaltet av etterslekten. De sørget for at de mest skandaliserende og karikerende passasjene ble tilintetgjort.

Jeg har lest noen av hans dagbok-notater. Han beskriver bl.a. i detalj om menyer og viner han ble tildelt gjennom utstrakt selskapselighet i Kristiania og

Claus Pavels malt av ukjent kunstner.
Foto: Oslo Museum

andre steder i Norge. Spesielt virker det som om han var opptatt av «det flytende». Han var absolutt ikke spesielt raus i beskrivelsene når vinen uteble.

Men hva har dette med Sørums å gjøre?

Fra ekteparet Gerd og Jan Fredrik Stubberud i Vestby har historielaget fått tilsendt to gamle brev fra 1914, samt en artikkel som i sin tid ble trykt i «Norsk dame-almanak 1814». Artikkelen, som hadde overskriften «Træk av kvinders liv i Norge for 100 år siden» ble i sin tid skrevet av Kristine Frost. I artikkelen viser hun til presten Claus Pavels. Han hadde vært på besøk på Søndre Sørums gård. Årstallet er ukjent, men må ha funnet sted en gang i perioden 1806-1817. Om dette besøket har Pavels skrevet i sin dagbok, ifølge Kristine Frost:

«Pavels fortæller ganske pudsigt om tre gamle søstre, to jomfruer Kjeldsen og en enke, madam Verner, som han havde været gjæst hos på Sørums. De var descendenter (etterkommere) av sogneprest Colbjørn Thorstensen, den Colbjørnsenske families stamfar:

For den utvortes sans har de intet tilløkkende, men de roses og hædres over den hele egn som tjenstagtige, velgjørende, overmåde ædle mennesker.

Hver av dem bestyrer sit departement i huset. Faster Maren forestår gårdsbruket, madam Verner husholdningen, og faster Karen er kasserer.

Efter embedes medfør mottok madam Verner os, men da kaffen var drukket forsvandt hun, tok sin kjøkkendragt på og sto for skorstenen, og lot sig ikke mere se. Husbonden, faster Maren, sat for bordenden og agerte på engang vert og vertinde, og da ingen pengeuttælling fandt sted, spilte kassereren en subordinert rolle, og sat ved et lidet bord med bornene.

Jomfruerne trakterte magnifique, hvorved dog er at anmerke, at det er vedtægt der i egnen i intet selskap at gi vin».

Så må vi tilbake til brevet som historielaget fikk fra ekteparet Stubberud. Brevet er datert Sørums, 3. januar 1914 og er stilet til «Kiære Gudbrand». Gudbrand kan være fosterbror til brevsriveren Pauline Berg. Hun eide og drev Nordre Sørums gård i perioden 1880 til 1907. Teksten i brevet viser at avsenderen er et oldebarn etter madam Verner.

Pauline Berg har tydeligvis fått tilsendt «Damealmanak for 1914» fra Gudbrand og kommer med følgende bemerkninger tilbake:

«Kjære Gudbrand! I går modtok jeg dit udskrift af Damealmanak for 1914», men det er nok ikke ganske korrekt vad som Claus Pavel har sitert. For det første kaltes De ikke faster, men mostrene på Sørums, og så var det moster Karen der var den som styrte og rådet for alt gårdsbruk, og var den mest mandhaftige af Dem. Moster Maren var mere damemessig, og var vel den der ordnet i alt der vedkom at have det pent og sirligt i huset. Ærindrer jeg ikke feil tror jeg hun havde været lit hos nogle større familier i nærheden af Kristiania. Hun var født 1741 og død 1840, hun manglet ¼ år på hundrede. Jeg kan ærindre hende, hun sat i en lenestol ved bordet og pillet ild, så ut til at være en liten blek fin dame. Med madam Verner havde det nok sin riktighed, hun var min bestemors moder.

Jeg hørte mine tanter omtale alt slikt gamelt, ja jeg hørte det vel de hundrede gange, thi jeg var her på nordre Sørum fra jeg var 7 til jeg var 13 år».

I Sørum bygdebok bind 2 om Midt-bygda står Nordre og Søndre Sørum omtalt. Der finner vi jomfruene Kielsen født på Søndre Sørum. Det var søstrene Maren Kielsen (f. 1741), Anne Marie Kielsen, gift Werner (f. 1743), Karen Cathrine Mathea Kielsen (f. 1754).

Anne Marie (kalt madam Werner) og de to ugifte søstrene Maren og Karen arvet gården Søndre Sørum etter foreldrene Mathias og Else Kielsen. Anne Marie ble tidlig enke og de tre søstrene bodde sammen og drev gården. De innledet dermed en 100-årig epoke med kvinner som eiere av gården, og som drev den i sitt navn.

I 1806 kjøpte søstrene i tillegg Nordre Sørum gård, men flyttet aldri dit. De bodde hele livet på Søndre Sørum, mens Nordre Sørum mest sannsynlig ble brukt av tjenestefolk og andre.

Den yngste søsteren, Karen, døde først, 65 år gammel i 1919. Året etter døde Anne Marie (madam Werner) 77 år gammel i 1920. Den eldste søsteren,

Maren, overlevde de de andre med hele 20 år. Hun døde kort før hun fylte 100 år i 1840. Madam Wærner var den eneste som hadde barn. Begge gårdene gikk derfor i arv til hennes datter Marie Mathea Werner, gift Ørbech, som altså var bestemor til «vår» brevskriver Pauline Berg.

Marie Mathea Werner giftet seg 1. gang med premierløyntnant Helle Andreas Barclay. De giftet seg i Stange i 1791 og fikk barna Anne Elisabeth Barclay f.1795, Helene Kristine Barclay f. 1798, Jenny Martha Barclay f. 1800, og Jana Charlton Barclay f. 1802.

Helene Kristine Barclay giftet seg i 1822 med enkemannen Paul Gulbrand Berg. De fikk flere barn, bl.a. Pauline Berg. Familien bodde på Berg, Udenes i Nes, og i Folketellingen 1865 bor Pauline, som da er 30 år gammel, fortsatt i Nes sammen med foreldrene, broren Helle Andreas Berg på 26 år og fosterbroren Gudbrand Hendriksen på 5 år. Hun benevnes som «bestyrer av faderens husholdning».

Pauline giftet seg aldri og i 1880 arver hun gården Nordre Sørum etter moren Helene Kristine og hennes ugifte søstre. Pauline flyttet til gården og drev den med hjelp av tjenerne. Hun bodde der

frem til sin død i 1914, selv om hun solgte den ut av sekten ca. 7 år tidligere. Pauline avsluttet dermed den 100 år lange kvinnerekken som eiere og drivere av gården Nordre Sørum.

De siste årene hun levde drev hun pensjonat på gården. I flere år bodde også hennes søstre Emma Henriksen på Nordre Sørum, sammen med sin datter Jenny Emerentze Elisabeth Henriksen. I det hele tatt var det ganske folksomt på Nordre Sørum den tiden. Folketellingen i 1910 viser at i tillegg til Pauline bodde det 10 andre personer der. Noe slekt, som nevnt, noen tjenestepiker og drenger, og noen andre losjerende, bl.a. «lærerinde ved folkeskolen» Kirsti Nesheim.

Litt ekstra

Claus Pavels dattersønn Claus Pavels Riis, som ga ut bestefarens dagbøker, er også mannen bak teksten til visa «Eg heiter Anne Knutsdotter». Pavels Riis skrev både teksten til visa og til teaterstykket «Han har det strengt» på dansk. Hulda Garborg og Ingvar Bøhn oversatte tekstene til nynorsk og stykket ble oppført i Bergen. Det er denne forma visa har overlevd i. Melodien er en folketone som Pavels Riis lånte for anledningen.

Slora mølle på NRK

Tekst av Dag Winding-Sørensen og foto av Dag-Einar Hellerud

Slora Mølle er stadig i fokus. Trass i begrensninger som corona-pandemien representerer har venneforeningen arbeidet jevnt hver onsdag i dette sommerhalvåret også. De store prosjektene denne sesongen er gjenoppbygging av nåledammen og ferdigstilling av plansikten. Begge deler er i rute. Mange mindre prosjekter løper parallelt.

Filmteamet fra FABELAKTIV på Hamar arbeider på oppdrag fra Norsk Tipping og NRK, og dokumenterer

frivillig kulturminnevern på landsbasis. Slora Mølle er innehaver av Norsk Kulturarvs kvalitetsmerke "Olavsrosa" som "viser vei til enestående opplevelser rotfestet i den norske kulturarven". Derfor ble vårt prosjekt valgt ut til å bli vist på NRK 25. August 2020.

Alle i dugnadsgjengen som hadde anledning stilte opp og demonstrerte sine ferdigheter med de mange prosjekter som er gjennomført. Sendetiden ble kort, men faktaformidlingen var tett og atmosfæren som Slora Møllens Venner har utviklet i dette kulturminnet kom godt frem.

Slora Møllens Venner har arbeidet i 10 år nå, og det målet Blaker og Sørum

Historielag satte seg den gangen er for lengst nådd. Utfordringen nå er å gjøre både Slora Mølle og alle de øvrige kulturaktivitetene i Fjuk-grenda tilgjengelig for skoler og befolkning i regionen.

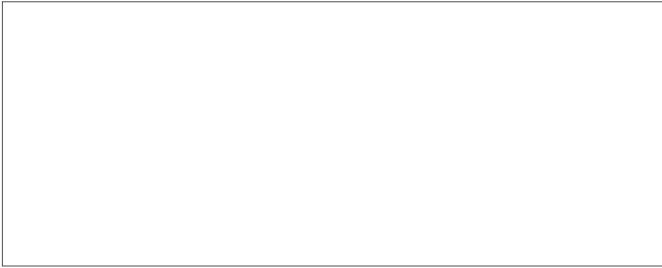
Det er et arbeid som best kan utvikles i samhandling mellom frivilligheten og offentligheten.

Det budskapet kom godt frem i denne reportasjen.

Hvis noen vil se filmen så ligger den både på hjemmesidene og facebook-sidene til Romerike historielag og Blaker og Sørum historielag.

SØRUM-SPEILET

RETURADRESSE:
BLAKER OG SØRUM
HISTORIELAG
AASGAARDVEGEN 230
1923 SØRUM

ISSN 1894-8154

Slora Mølle på NRK - Dag Winding-Sørensen blir intervjuet (Foto: Dag-Einar Hellerud)

